

EL BALL PARLAT DE SANTA MAGDALENA DE BONASTRE

Abans que res voldria donar les gràcies al Josep Sicart per convidar-me a donar-vos aquesta xerrada, en el marc d'aquestes jornades culturals que tant interessants poden ser pel nostre poble i que desitjo que tinguin continuïtat.

Jo us he de parlar del nostre *Ball Parlat de Santa Magdalena* i voldria aclarir que, abans d'entrar en aquest tema, us faré cinc cèntims del què són els balls parlats i de com veuen la tradició i la literatura el personatge de Santa Magdalena.

1.- Trets i evolució dels balls parlats

Bé, doncs comencem. Vivim una etapa de consolidació política i cultural del nostre país, en la qual es revaloritzen aquelles coses que conformen la nostra identitat, i, entre les tradicions folklòriques que es van recuperant hi ha la dels balls parlats. Per exemple, l'any 1990 es va fer un congrés a la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, les ponències del qual es varen publicar en aquest llibre, (1) *Els balls parlats a la Catalunya Nova*, publicat el 1992, i l'any passat se'n va celebrar un altre d'ampit internacional, les ponències del qual encara no han sortit.

Josep Bargalló i Pere Anguera (1) classifiquen els balls en tres categories:

- Balls sense parlaments, sense paraules, com ara el ball de Bastons o la Moixiganga.
- Balls amb parlaments: aquells en què el text és només un suport de l'espectacle, però no la base. Així trobem balls com el de Cercolets o el de Gitanes...
- I els Balls parlats, en els quals el text és fonamental. La part parlada prima sobre la part de dansa i de música. Aquest és el nostre cas.

Pel que fa a la temàtica, en trobem de tema profà, com el *Ball de Serrallonga*, alguns dels quals són molt satírics, com el de *Dames i Vells*, o molt truculents, com el de *Sebastiana del Castillo*; i els de temàtica religiosa, de bon troç els més abundants.

Dels de temàtica religiosa, encara que en trobem inspirats en passatges bíblics com el del *Fill Pròdig* i el de *Judit*, la majoria són hagiogràfics, és a dir, presenten la vida i miracles, i si cal el martiri, d'algun sant, com són el *Ball de Sant Bartomeu* de Roda o el de *Sant Julià* de l'Arboç..

Val a dir que aquests de vides de sants són molt més operatius, perquè es poden representar en qualsevol poble que tingui aquell sant per patró, només canviant el nom del poble del text de la loa del pricipi i, sobretot del final del ball. Així, per exemple, el nostre de *Santa Magdalena* s'ha representat també a la Nou i a la Masó, pobles que tenen la nostra santa per patrona. En canvi, els que estan circumscrits a una devoció local, com el *Ball del Sant Crist* de Salomó, el de la *Santa Creu* de La Riera, o el de la *Mare de Déu de la Candela* de Valls, difícilment es poden representar fora d'aquell poble perquè fan referència a fets de la història local.

Pel que fa a la llengua, en trobem en castellà, com el de *Sant Pere Armengol* o el de *Marcos Vicente*, i, la majoria, en català, com el de *Sant Ramon de Penyafort* de Masllorenç. Normalment els textos d'aquest gènere en català són més antics que els escrits en castellà, circumstància que serveix també per situar-los en la tradició de què formen part. (2) Amb la progressiva alfabetització en la llengua uniforme de l'estat, també es tradueixen en castellà molts balls parlats.

Bé, ja els tenim classificats, però d'on venen aquests balls?, com eren? en quines zones del nostre país es representaven? Comencem per aquí.

Hem d'afirmar categòricament que, encara que en trobem en molts punts de Catalunya, com la Conca de Barberà, el seu epicentre és el mateix que el de l'esclat dels castells, les contrades del Baix Gaià i el Baix Penedès. Pràcticament no hi ha poble que no tingui el seu ball i, sobretot en els pobles més grans com Torredembarra o el Vendrell, en tenien tres ó quatre, ja que cada confraria tenia el seu.

Els estudiosos no es posen d'acord sobre el seu origen: "els passos i misteris de l'antic teatre castellà, són per a alguns el punt de referència en el desig de situar l'origen del fet" (...) "Per a altres erudits, en canvi, es tracta d'una pervivència dels misteris medievals, una degradació popular de les peces religioses del barroc, una aparició tardana del teatre del carrer, (...) I, segons Bargalló, aquestes representacions, en el seu origen itinerants i generalment musicals, s'haurien anat estabilitzant de mica en mica, fins al punt d'acabar essent representades en escenaris concrets i de desenvolupar-se entorn d'un argument únic i concret." (3)

S'ha assenyalat la importància del seguici popular de les processons de Corpus i de Santa Tecla de Tarragona, en els quals també hi havia parlaments, en el naixement d'aquests balls precisament al Camp de Tarragona. Aquestes manifestacions teatrals i parateatrals s'escamparen pels pobles i, quan van decaure a les ciutats, es refugiaren al món rural.

Eren peces d'una religiositat ingenua i senzilla, amb un fort component moral i catequètic, i amb una càrrega conservadora que feia que els mandataris polítics i religiosos de cada municipi

les toleressin i adhuc les amparessin. No és estrany que aguantessin més temps en les zones on havia proliferat la ideologia carlista. Els autors, molts dels quals desconeixem, treien l'argument de les vides de sants dels *Flos sanctorum* o de l'*Año cristiano* que tenien més a mà.

Diu Jaume Vidal Alcover que en ells "no hi veiem doncs ni la grandesa dels Misteris, ni els simbolismes dels *Autos sacramentals*, ni el dramatisme de les Passions" (4)

Com he dit, molts són anònims, però això no importava als pobles, ja que no anaven a veure l'obra d'un autor sinó a participar d'una història que ja coneixien i que es repetia ritualment, normalment cada festa major, pels carrers i places de la vila. Molts d'aquests textos s'han perdut perquè es transmetien oralment i, si no hi havia algun actor que la transcribís o algun estudiós que la recollís per boca d'algú que la recordava de memòria, desapareixia.

Aquesta oralitat fa que un mateix ball tingui moltes variants, depenent del que la memòria o la improvisació de cada actor volgués afegir o treure del ball. També els trobem plens de faltes d'ortografia i de castellanismes, que mostren la degradació de la llengua en aquesta etapa de decadència.

La seva estructura acostuma a ser la mateixa: comencen amb una *Loa*, el que vosaltres en deieu "sermó", un monòleg que resumeix la vida del sant. Aclareixo que les "loas" que es feien als espectacles teatrals castellans dels segles XVI i XVII de vegades no tenien res a veure amb la comèdia que seguia a continuació. Era un recurs per demanar silenci als sorollosos "mosqueteros" que veuriem d'empeus l'obra i captar la seva benevolència. Després de la loa, en els balls, seguien les diferents escenes de la vida del sant, separades per breus intervals musicals i passos de dansa, i acabaven amb uns parlaments en boca, per exemple, de bolants o criats, que lloaven les excel·lències del sant i convidaven al poble a ser-li molt devot per merèixer la seva protecció.

La música era senzilla i oferia un breu descans després de les llargues tires de versos. De vegades trobem dues tonades diferenciades: una és emprada per a les evolucions coreogràfiques entre escena i escena amb l'acotació de "Música" i una altra, amb l'acotació de "Marxa", per a moments més importants, especificant si havia de ser lenta o ràpida.

Normalment era el capellà o el mestre del poble qui els assajava i, amb la caiguda de la capacitat econòmica de les confradies, es financiaven amb una col·lecta a la fi de la representació. De vegades és el personatge còmic del diable l'encarregat de tancar els parlaments i demanar la voluntat.

Al ser itinerants, l'escenografia era molt senzilla i sabem que el que representava, per exemple, el paper de Rosaura, arrossegava a l'esquena un tronc de pi i algunes branques i

també hi havia algun truc espectacular com quan, al *Ball de Sant Bartomeu*, un cap de cartró substituïa el de l'actor que feia del sant quan aquest era degollat.

En la seva època d'esplendor, finals del segle XVIII i primera meitat del XIX, únicament eren representats per homes. Els àngels, que acostumen a aconsellar al sant en els moments de les tentacions del diable o a consolar-lo, eren representats per nens que sovint cantaven.

Els diaris i la literatura costumista de l'època es fa ressó dels balls en el conjunt dels festejos populars. Així llegim en un poema publicat al periòdic *El Vendrellense* de 1900:

(...) jo he vist dalt de la plassa
fer lo ball dels Mal-Casats
los jochs del Drach y Mulassa
y balls de Sants d'anys passats. (5)

I l'escriptor tarragoní Josep Pin i Soler, a *La família dels Garrigues* (1887), a la festa major, a més de balls més senzills, esmenta "els més solemnes de Sebastiana del Castillo, dels *Ambussados*, de Santa Ursenina, de Serrallonga, de sant Magí, de santa Tecla!, dels Diables!, de la Rosaura!" (Segueixen dues pàgines describint altres activitats festives com els castells i torna als balls):

"Los balls de parlament són figures d'altre paner. Uns en català, altres en castellà del Camp de Tarragona.

En lo de sant Magí, per exemple, lo sant, los àngels i el poble parlen català. Lo prefecte romà i els grans senyors, castellà... I cada personatge vestit com lo paper reclama.

Sols una cosa els és comú: l'artilleria!

Tots, indistintament, homes o dones, emperador romà o Sebastiana del Castillo, porten tantes pistoles, trabucs o carrabines com poden. (Després d'explicar que, a cada intervenció engeguen una descàrrega, afegeix):

"Los balls en castellà o bilingües són los més divertits. En ells se passen coses per demés bufones.

Los qui se'ls tregueren del cap, los *bardos* que els inventaren, escriurién o dictarién coses poc més o menos intel·ligibles, però dels parlaments passats de pare a fill se n'ha fet tal embull de

paraules que de vegades un dels qui creuen parlar català no s'entén ell mateix i els que parlen castellà no són entesos.

Aquell centurió (ball de sant Magí) que arriba davant Dioclecià i després dels corresponents tiros de pistola i copets de sabre li dóna compte de lo que passa per la ciutat, val un imperi.

Esgargamellant-se i furient li crida:

Salantíssimo Señor

En la plassa hi ha un malvado

Que sa disa Cristiano

I es un granda sisador.

Va predicando a la kenta

La llei del cro-ci-fi-cao (amb gran èmfasis)

I si no li fiquen un mandato

se'n irá tot al caraco." (6)

La puixança i expansió al llarg del XIX del nou teatre burgès, fet en edificis tancats i escenaris frontals, posa de moda tal disposició i els balls parlats tradicionals es reclouen en envelats, casinos, esglésies o teatres a l'ús, assumint totes les convencions que aquesta articulació imposava i renunciant, en conseqüència, als valors festius que la recepció tradicional permetia entre l'audiència. (7)

La majoria dels balls parlats varen desaparèixer entre finals dels anys 80 i 90 del segle XIX. Gairebé cap passà a la segona meitat del segle XX. Mentre en el segle XVIII i primer terç del XIX els balls són l'epicentre de les festes, amb el ple suport institucional i de les classes dirigents, en el darrer quart del XIX passen a ser els referents festius dels grups, socialment i econòmicament, marginals i marginats, sovint en pugna amb l'autoritat que en vol prohibir la representació. (8)

Es troben fora de lloc en la nova societat capitalista i, entre altres raons de la seva devallada, trobem:

- 1) Castellanització i diglòssia. Contraposats als cultes de la Renaixença els homes de la qual els consideraven com una modalitat inferior, adequada per a la diversió dels ignorants i els nens.
- 2) Travestisme o asexualitat. El fet que fossin homes els que representaven els papers de dones ja es començava a trobar ridícul i rebia crítiques.

3) El canvi de sensibilitat amb la revolució industrial. L'heroi passa de religió a laic. La burgesia cerca noves formes de diversió.

4) Fallida dels gremis. Cada gremi financiava el seu ball.

Aquesta manifestació folklòrica dels balls cal relacionar-la amb altres manifestacions contemporànies com els goigs, d'una banda. (A la Biblioteca de Catalunya n'hi ha uns quaranta diferents sobre Maria Magdalena) i de l'altra amb els romanços de cec, o de "canya i cordill" com en deien, perquè els recitaven els cecs per les cantonades i es venien penjats d'un fil aguantat per canyes. Per exemple, podeu veure aquests dos de la Rosaura i de Sebastiana del Castillo, protagonistes de sengles balls parlats. (2) (3)

Per acabar aquest resum diré que, malgrat la seva irracionalitat ortogràfica, la seva empalagosa veta moralitzant, els seus anacronismes, i altres defectes que hi podríem trobar, els balls parlats tenen el valor de mostrar l'estat de la llengua en aquella època i "hem de ser conscients que, fins la creació dels grups estables de teatre d'aficionats, les representacions dels balls parlats foren durant molts anys l'únic contacte amb el món teatral de les nostres contrades." (9)

2.- Alguns Balls Parlats de la contrada

Sense explicar gairebé res d'ells, faré una breu llista d'alguns balls parlats dels pobles veïns.

Tenim el de *Sant Ramon de Penyafort* a **Masllorenç**, en català del segle XVIII. La família Guell conserva una còpia manuscrita de l'any 1803. En ell, el sant funda l'ordre de la Mercè i s'enfronta al rei en Jaume per la seva relació adúltera. Estudiat per Robert Valverdú, va ser representat per darrer cop l'any 1946.

El *Ball parlat de Sant Julià de l'Arboç*, estudiat pel Salvador Arroyo que l'ha penjat a Internet. Relata la vida i martiri del sant i la darrera representació es va fer el 1876. Diu Arroyo que aquest, el de *Sant Ramon* i el nostre són els tres únics balls parlats hagiogràfics del Baix Penedès dels quals tenim el text.

Aquest mateix investigador ha estudiat el *Ball parlat de Sant Bartomeu d'Albinyana* i aquest estudi també el podeu trobar al Google. El ball és en castellà i en tenim còpia manuscrita de 1852. Tinc entès que aquests darrers anys s'ha representat al poble. El ball l'ha estudiat també el Josep M. Martorell i ha explicat la seva difusió en altres pobles com Sitges, el Vendrell, i Sants. A **Roda de Berà**, que guarda una còpia manuscrita de 1852, s'havia representat, a més del segle XIX, a principis del XX, l'any 1940 i el 1964 i el de **Montferri** en una adaptació feta el 1940.

En fi, tenim el de *Santa Rosalia* a **Torredembarra**, editat pel Josep Bargalló, el de *Santa Margarida* a **la Bisbal**, el de la *Rosaura* i altres a **el Catllar**, el de *Sant Joan* de **Rodonyà**, el de la *Santa Creu* a **la Riera**, que també s'ha representat recentment en una versió revisada, el de *Sant Martí* d'**Altafulla** i els de *Sant Jaume* i el de *Sant Vicenç* en els pobles que porten el seu nom.

Com sabeu, l'únic ball parlat bastant conegut és el del *Sant Crist* de **Salomó** que s'ha anat representant ininterrompudament els darrers anys. El seu autor és el vallenc Marc Fusté, encara que el seu text, de 1843, que el teniu en aquest llibre, *El Ball del Sant Crist de Salomó*, (4) no és el que es representa sinó la versió feta per Mn. Marçal Martínez el 1972, el text del qual trobareu en aquest altre: *Salomó. Llegendes i història al voltant del Sant Crist*. (5) (10) No vull afegir cap comentari sobre aquesta adaptació als rius de tinta que ja ha provocat. Evidentment el text de Mn. Marçal és infinitament més bo que el primitiu però hi ha qui es pregunta si això encara és un ball parlat.

3.- El personatge de Maria Magdalena

Com sabeu, vosaltres que heu llegit els evangelis, en ells s'ens parla de tres dones:

- 1) Una deixeble de Jesús, que l'acompanya en les seves predicacions ajudant també els apòstols, de qui diu que havia tret set dimonis, (Lc.8,2), és Maria Magdalena. La que trobem al peu de la creu (Mt. 27, 55-56 i Mc. 15, 40-41), i del sepulcre (Mt. 27,61 i Mc. 15, 40-41), la que va a ungir Jesús, junt amb altres dones, al sepulcre, se'l troben buit i un o dos àngels els anuncien la resurrecció (Mt. 28, 1-10 i Lc. 24 1-10)) i la que rep la primera aparició de Crist resucitat que li demana que ho comuniqui als apòstols (Mc. 16, 9-11 i Jn. 20, 10-18).
- 2) Maria de Betània, germana de Marta i de Llåtzer, amics tots ells de Jesús, que s'allotja a casa seva i que l'escolta mentre l'atragada Marta s'ha d'ocupar de tot (Lc. 10, 34-42); la que veu com Jesús resucita son germà Llåtzer (Jn 11, 1-45) i la que, pocs dies abans de la passió, a la seva casa de Betània, ungeix els seus peus amb un perfum caríssim, fet criticat per Judes i replicat pel Mestre (Mt. 26, 6-13, Mc 14, 3-9 i Jn. 12, 1-8).
- 3) Una pecadora que, en casa de Simó el faritzeu on dinava Jesús, es llança els seus peus, els hi renta amb les seves llàgrimes i a qui Crist diu que perdona els seus pecats perquè ha estimat molt (Lc. 36-50).

Els pares de l'Església i demés comentaristes bíblics discutiren si aquestes tres figures eren tres, dues o una mateixa persona, però des d'un sermó del papa Sant Gregori Magne, el 591, tota la tradició occidental fa convergir en una les tres persones. L'autor del nostre ball, també.

Aquestes controvèrsies les resumeix molt bé un *Flos sanctorum* de finals del XVIII:

"Dificultad hay acerca de la Magdalena, si fue una cosa o muchas; porque Teofilato, autor griego, antiguo y de mucha autoridad, dize que fueron tres. Una que ungió a Christo los pies en casa del Fariseo Simeón, y era la Pecadora; otra la que le ungió la cabeza, quando murmuró Judas de que habia despreciado el unguento, que quisiera el vender, por hurtar parte del precio. San Geronymo, San Juan Chrysostomo y Origenes, dizen que eran dos; una la Pecadora; otra la hermana de Lázaro, y Marta; (...) San Agustin, San Gregorio, San Leon Papa, Beda y los demás Autores Latinos, juntamente con muchos Catholicos, dizen que solo hubo una Magdalena, la Pecadora, que fue hermana de Lázaro y Marta, y la que ungió a Christo; y de que esto sea así, basta para convencer á todo buen entendimiento, la común sentencia de toda la Iglesia (...) (11)

Algú va qüestionar aquesta identificació, com el francès Jacques Lefèvre d'Étaples en el llibre *De Maria Magdalena et triduo Christi disceptatio* (1517), però el seu tractat va ser prohibit.

S'ha dit que aquesta identificació de Maria Magdalena amb la Pecadora seria conseqüència de l'actitud masclista i misògina dels membres masculins de l'Església que no volien que Magdalena pogués tenir un paper important en la missió evangelitzadora dels primers temps. A l' *Evangelí de Maria Magdalena* veiem que Sant Pere té zels d'ella en considerar que Jesús li té més confiança que en la resta del apòstols. (12)

Avui sembla que l'Església torni a reconèixer la diferència entre les tres dones i ja ha tret l'adjectiu de "penitent" a la santa.

De tota manera, aquesta unificació de les tres dones dels evangelis ha estat molt fructífera tant per a la literatura com per a l'art ja que ha creat un personatge amb molta més entitat i molt més polièdric.

Vegem alguns detalls de la biografia de la nostra patrona seguint algunes estrofes de la loa que ens la presenta en el nostre ball:

Lo pare de Magdalena
per nom (Sir) se anomenava,
la mare segons escrits
per son nom se diu Eucaria. (vv. 11-14)

Afirmació que es repeteix en els antics goigs de la nostra parròquia, de 1711:

"Són els pares de Maria,

Syr i Eucaria entre'ls jueus..."

Carai, quina capacitat d'invenció, vaig pensar jo en llegir per primera vegada una afirmació semblant. Ignorant de mi! No sabia que, des de la Legenda aurea de Jacopo de la Vorágine, de mitjans del s. XII, tots els *Flos sanctorum* i altres tractats donaven per bona aquesta filiació. I la literatura, esclar. Per exemple, llegim en la Història de Santa Magdalena de Joan Roís de Corella, de mitjans del s. XV:

"Partiren-se per eguals parts los béns, en gran cantitat e riquesa, les germanes ab l'estrenu cavaller Llätzer, en gran amor e concòrdia, après obte del noble pare; lo nom del qual fón Sirius, la mare Eucària. E pres la senyora Magdalena, entre les altres heretats, ab la part sua un castell que es nomenava Magdalo, d'on se pogué fer se nomenàs Magdalena sobre lo propi nom, lo qual, del temps de la sua naixença, fón Maria" (13)

Aquesta repartició també surt a la nostra *loa* encara que precisa que, mentre Marta i Llätzer van repartir els seus béns entre els pobres, Magdalena els esmerçà "en las tonteries / de las pasions profanass"

Veuríem que altres afirmacions del "sermó" biogràfic, com la recomanació de Marta de que vagi a escoltar el de Jesús, també provenen tant dels *Año cristiano* com del *Flos sanctorum* on llegim: "Pudo ser que la persuadiese su hermana Marta, deseando verla enmendada, y santa, á que fuese á oír un sermón de los que Jesu-Christo predicava" (14)

Una altra cosa que em va sorprendre, quan fa trenta anys vaig llegir el nostre Ball, fou la suposada presència de Maria Magdalena en terres del sud de França. Diu la *Loa*:

A la ciutat de Marsélla
també és cert que allí descansen,
algunas de sas reliquias
cubertas de or i de plata. (vv. 181-184)

I més endavant, en el començament del Ball, com qui va de Bonastre a Masllorenç, Pere li diu a Jesús:

Pues havém quedat mon mestre
de emdendrer nova jornada,

de Marcella á Cafarnaúm

empendrem pues lo viatge. (vv. 195-198)

Ignorava que tota la tradició occidental admetia aquesta presència. Els orientals diuen que Maria Magdalena es va retirar amb la Verge a Efès i allí va morir. L' Església d'Occident, seguint la *Legenda aurea*, ho explica així. En paraules d'un *Año cristiano* del s. XIX, se suposa que uns setze anys després de l' Ascensió de Crist, desencadenada una persecució dels cristians, :

"Dícese que á él (es refereix a Llàtzer) y a sus dos hermanas Marta y María, con Marcela su criada, y con Maximino, uno de los setenta y dos discípulos, los metieron en una nave sin timón, sin mastiles, sin velas y sin aparejos, y que de esta manera los dejaron a merced de las olas del Mediterráneo, exponiéndolos á un evidente naufragio; pero la providencia del Señor destinaba aquella bienaventurada tropa, y la conducía milagrosamente á un país que era de su particular agrado.

Es antigua y constante tradición, autorizada por la misma Iglesia, que la nave entró de aquella manera en el puerto de Marsella, (...)" (15)

Segueix la llegenda explicant que, després d'evangelitzar tota la Provença i de fer una prodigiosa penitència de 30 anys, que ara explicarem, es enterrada allí, fins que els reis de França, als segles XI i XIII, diuen que s'han trobat les seves restes i aquí comença una magna operació político-religiosa-comercial que seria llarg d'explicar però que deixa grans esglésies construïdes, propicia solemnes trasllats de relíquies i llocs màgics de culte com la *Sainte Baume* on se suposa que va fer penitència. No es pot entendre tot aquest "tinglado" sense comprendre el valor que llavors es donava a les relíquies i el prestigi que això conferia a la corona francesa.

Sortosament també ens ha proporcionat un llarg i bell poema en francès d'Alphonse Benoit, *Sainte Marie-Madeleine en Provence* (16), que després de dir en el pròleg que s'ajustarà a la tradició, comença:

Je chante Madeleine et la grotte fameuse

Qu' habita cette femme entre toutes hereuse

Quand, d'un peuple en fureur déjouant les complots

Le ciel l'eut arrachée à la fureur des flots.

Le ciel la conduisait aux doux champs de Provence

Afin qu'elle y portât la divine semence,

Qu'elle y montrâ d'amour les célestes chemins

Et du pouvoir des pleurs instruisit les humains. (p. 15)

I acaba:

La, dès que le printemps ranime l'allégresse,
Les peuples vont toujours prier la Pécheresse.
La, j'irai maintes fois toucher d'un saint baiser
Le dur lit, où, trente ans, tu vins te reposer,
O Marie! et le coeur remplis de tes louanges,
Je gravirai le mont où te portaient les Anges.

Hi ha una altra motiu d'aquesta tradició que també reflecteix la *Loa*, que diu:

A la ciutat de Provenza
aguarden avuy encara,
terra que la Magdalena
recullí ab sanch mesclada,
devall la creu del Calvari
ab un cristall custodiada. (vv. 175-180)

No insistiré en les fonts d'aquesta llegenda però sí us diré que a l'entorn d' això trobem una quantitat immensa d'assajos i novel·les sobre el Sant Grial que recollí la sang de Crist , que podria ser la Mateixa Magdalena, la seva relació amb els templers i el càtars, la seva suposada relació sexual amb Jesús de la quan haguessin tingut dues filles, etc. Tots heu sentit a parlar de *El código Da Vinci*, per exemple. O us puc ensenyar llibres com aquest, *El triunfo de María Magdalena* de José Luis Giménez (6) (17) que ens mostra imatges pictòriques i escultòriques de Magdalena suposadament embarassada o donant de mamar.

Per acabar aquest repàs mig legendari de la vida de la nostra patrona, parlaré de la vessant que l'art occidental més ha representat, la seva figura de penitent. Tornem de nou a la *Loa*:

Se encaminà al desert,
prengué llibres y estampas,
al mateix temps lo retrato,
de son espós, mestre i pare.
Trenta años estigué al desert,
pasava la bona santa
de agua y herbas silvestres

tranquila y aconsolada. (vv. 164-170)

Una vegada més les gènesis són la *Legenda aurea* i el *Flos Sanctorum*. La primera, en una versió catalana del segle XIV, diu:

"Sancta Maria Magdalena se'n anà en un armitatge e an una balma que li faéran los àngels, no coneguda, en lo qual loch no avia aygua, ne erba, ne arbres; per què fo manifest que Déus li donà a mengar. E la acompanyà alegrement quescun die. En VII ores del dia era levada en l'àer per los àngels, (7-8) en tent que ella hohia los cants dels àngels clarament cantats. (...)" (p. 332) (18)

I el *Flos sanctorum*:

"...se apartó á hazer vida solitaria á una cueva en un desierto, (9-10), porque ojos que vieron a Jesús, lengua que le habló, y orejas que le habían oído, razon era, que no viesen mas mundo. Estuvo por treinta años en soledad, comia yerbas, y raíces de árboles. Gastáronsele sus vestidos, y vistióla Dios con sus cabellos. (...)" (19)

¿Veiem algunes imatges d'aquest vestit de cabells? (11-12-13-14-15-16)

(És increïble la quantitat d' iconografia que hi ha sobre Maria Magdalena. Després de Crist i la Verge, és la més representada. Des del Giotto...:Ticiano, Tintoretto, Caravaggio, Leonardo da Vinci, el Murillo en té sis, i el Greco quatre... Al Google podeu trobar un interesant article sobre el tema de Odile Delenda, (20) i, si cliqueu : ARS EROTICA. Maria Magdalena, hi tobareu més de doscents quadres i escultures sobre ella.)

I una última nota. Ni el nostre *Ball*, encara que a Simó se li escapa l'insult de "ramera", ni pràcticament cap d'aquests tractats que parlen de Maria Magdalena la consideren una prostituta. Entre altres raons, diu el *Flos*: "Otros ván por otro extremo, que la quieren hazer pecadora pública, de las que tienen por oficio serlo; y esto es también ageno de toda verdad, pues las que vienen á esa miseria, no solo son flacas, sino pobres; y la bienaventurada Magdalena no era pobre, aunque flaca." (21)

4.- Maria Magdalena a la literatura

Aquí pensava explaiar-me a gust, perquè sabeu que és el meu tema, però ho deixarem perquè em faria pesat. Us hagués parlat de Gaçull, de Guimerà, de Fray Luis de León, de Quevedo, de Lope, que té tres obres teatrals sobre Magdalena i un poema de cent estrofes sobre ella, de Verdaguer, de dues obres teatrals del XIX,... No tenim temps.

Deixeu-me, però, citar l'obra més important i més difosa de la literatura castellana sobre la nostra Santa, que també podeu trobar al Google :*La conversión de la Magdalena, en que se ponen los tres estados que tuvo de pecadora, de penitente y de gracia* (17) de Pedro Malon de Chaide, Valencia, en la oficina de Salvador Faulí, MDCCXCIV. (Aquesta edició de la foto no és la que jo he consultat, de 1794)

També teniu aquesta breu antologia de Jacquelin Kelen: *Ofrenda a María Magdalena*, (18) tota d'autors estrangers menys un fragment de Santa Teresa i mig sonet de Lope. Va, us el llegeixo i així no em quedo amb el "gusanillo": (És del sonet LXVIII de les *Rimas sacras* dedicat "A la santíssima Madalena")

"Si amabas - dijo Cristo-, soy tan blando
que con amor, a quien amó, conquisto;
si amabas, Madalena, vive amando."
Discreta amante, que el peligro visto
súbitamente trasladó llorando
los amores del mundo a los de Cristo.

5.- El Ball Parlat de Santa Magdalena de Bonastre

Bé, som-hi que per això heu vingut, parlem del Ball.

5.1. Textos conservats del Ball de Santa Magdalena

D'entrada, sabeu que La Nou, la Masó i Bonastre tenen per patrona Santa Magdalena i cada poble té el seu Ball de Santa Magdalena. Per tant, des del rigor científic que em varen dar els cursos de Doctorat que vaig fer, us he de dir d'entrada que m'he quedat a mitges. No he disposat de tots els textos manuscrits que hi deu haver sobre el Ball, requisit gairebé indispensable si es volgués fer una edició crítica del mateix.

TEXTOS CONSERVATS DELS BALLS PARLATS DE SANTA MAGDALENA

Bonastre

La Nou

La Masó

B₁ Llibreta

manuscrita
de l'arxiu
parroquial,
1851.

Còpia feta per
Sebastià Arandes.

N₁

Text manuscrit que
conservava la Sra.
Josepa Casas, esposa
de Francesc Andreu

M₁

Llibreta manuscrita,
possiblement del
text que es va
representar el darrer
cop al poble (1909),
estudiada per Marcel

B 1 (Bis)

Còpia a màquina de B1 respectant el text tal com era, sense corregir res, feta per Josep Mercadé el 1985.

N2

Còpia a màquina del text transcrit i fixat per Francesc Andreu Rovira, representat el 1940 al poble. Proporcionat per l' Ajuntament.

Banús i Banús.

B 2? El Marlès em digué

que no es van basar en el text de la parròquia, en el qual no hi ha l'escena de la Samaritana. ¿Es referia al seu o a un altre perdut?

N3

Text que segueix el N 2, del qual s'han suprimit alguns fragments per a una lectura dramatitzada i les representacions

B 3 Text revisat pel Marlès

i representat el 1941. Fragment (Només paper de Jesús)

que s'estan fent al poble

desde 2011, dirigides per Marc Chornet. (19)

Per fer l'estudi que us presento, m'he servit del text de la parròquia copiat per mi i de la llibreta del Josep Mª Marlès que em va regalar i que conté el seu paper de Jesús (B3) També he estudiat a fons el text de la Nou establert per Francesc Andreu (N2), comparant-lo amb el nostre ball, i he disposat de la dramatització de Marc Chornet del text anterior, (N3) que no el modifica però l'escurça en diferents paratges. No sé si la Vanessa i el seu company, a més de la llibreta de la parròquia, han pogut trobar altres textos, jo no.

Després de la grata descoberta de qui era l'autor del nostre Ball, també l'he comparat amb altres tres del mateix autor.

5.2.- Estudis sobre el nostre Ball

No hi ha gairebé res publicat sobre el nostre Ball. A. Inserner i Bertran, a principis del segle XX parla dels Balls del Penedès en aquests termes:

"Encara perdura en la vida d'alguns pobles del Penedès la sana y tradicional costum de representar a l'aure lliure quadros històrichs, com dic jo, dramets populars d'autors ignorats, vulgarment coneguts també ab lo nom de balls, qual finalitat s'entreu clarament va molt d'acord amb la moral cristiana." (21)

El gran monument que recull tot el folklore de Catalunya, el Costumari català de Joan Amades en parla així:

"Avui feia la festa major el poble tarragoní de Bonastre. Fou tradicional representar-hi el BALL DE SANTA MAGDALENA, que figurava la conversió de la gran penitent. L'argument de la representació estava d'acord amb els textos sagrats i amb la veu de la tradició. La protagonista, aconsellada per la seva germana Marta, anava a sentir Jesús com predicava, i el sermó la compungia tant, que es penedia de la seva vida pecadora, i es postrava humillada als peus de Jesús, el qual li assenyalaria uns penitència, que ella complia. Prenien part en la farsa fins a vint-i-cinc personatges amb els següents papers: Jesús, Samaritana, la Magdalena, Marta, Sant Joan, Sant Pere, Judas, Simó el Llebrós, un servent, Samuel Abdàs, Llätzer, quatre dames, quatre volants, i el diable, que feia el paper còmic. Com a element accessori, muntaven, a un extrem del rotllo, el brocal d'un pou, al peu del qual acudia la Samaritana a cercar aigua, i allí l'anava a escometre Jesús. Aquest ball era representat també en altres poblacions properes, a tall de simple espectacle i sense que fos número obligat de festa major." (22)

Bé, senyor Amades, però en el nostre Ball, hem de rectificar que Jesús no imposa cap penitència a Magdalena, que el personatge de Samuel Abdàs són dos: Abdías i Faluel, i que el diable, en ell, no té el paper còmic que es dona en altres balls, almenys pel que fa al text.

I, en pàgines següents, hi afegeix el dibuix de tres personatges: Crist, la Samaritana i, possiblement, Sant Pere o Sant Joan (20) i la música del ball.

El Salvador Arroyo i Julivert, en un article que parla del *Ball de Sant Julià de l'Arboç*, publicat a Miscel·lània penedesenca, 1996, Vol. 21, que podeu consultar per Internet, dona una fitxa dels diferents balls del Penedès, entre ells el nostre (p. 273), fa referència a les dues versions del Ball (1851, 1940), i cita dos articles que jo vaig publicar al programa de la festa major de Bonastre de 1986 (ell diu de 1989) (21) i a la revista Gran Penedès, amb un títol semblant: *El Ball de Santa Magdalena: una tradició a recuperar*, en el programa, i *...a recobrar*, en la revista. (22)

Encara que en aquesta hi figura una foto amb els actors i la melodia, el meu comentari és molt més extens en el programa. (23) També cita l'estudi filològic inèdit que en va fer el Marcel Banús i Banús de la Masó, encara que el Marcel em va puntualitzar que era un treball de literatura.

Finalment, he d'esmentar l'estudi que varen fer la Vanesa Torruella i el Raul Flores, *El Ball de Santa Magdalena a Bonastre*, inèdit com el del Banús, i que tampoc he consultat.

5.3. Argument i escenes

El Ball consta de tres parts: la Loa , que resumeix la vida de Santa Magdalena, (vv. 1-190), el cos de l'obra amb diferents escenes de la vida de la santa (vv. 191-1187) i els parlaments finals de bolans i dames que exalten Maria Magdalena i reclamen la seva protecció (vv. 1188-1270). Fora ja de l'argument del Ball, l'humorístic monòleg de Judas conclou l'espectacle amb la finalitat de recaptar diners.

Si atenem a la música que les va dividint, aquesta part central de l'obra la podem dividir en 17 escenes de nombre irregular de versos:

- 1) Jesús treu els set dimonis del cos de Magdalena (vv.191-260) (70 versos).
- 2) Jesús cura a Simó el llebrós (vv. 261-286) (25 v.).
- 3) Marta i Llàtzer demanen a Jesús que toqui el cor de Magdalena (vv. 287-339) (52 v.).
- 4) (A la llibreta, amb llapis, diu: Entrás lo papé de Samaritana. Aquesta escena de la conversió de la Samaritana, per tant, es devia representar aquí, encara que no hi figura el text en la llibreta (potser un full solt que es va perdre?). En el Ball de la Nou, aquesta escena es representa en castellà al començament del Ball)
- 5.- Marta convenç Magdalena que vagi a escoltar Jesús (vv. 340-367) (27 v.).
- 6) Discussió de Magdalena amb criats, criades i dames, que remugen per haver d'anar a la "funció" amb la seva mestressa (vv. 368-459) (92 v.).
- 7) Sermó de Jesús i exhortació a Magdalena (vv. 460-517) (57 v.).
- 8) Conversió de Magdalena (vv, 518-577) (59 v.).
- 9) Conviden Jesús a dinar a casa de Simó (vv. 578- 640) (62 v.).
- 10) Es preparen per dinar a casa de Simó i altres faritzeus (vv, 641-744) (104 v.).
- 11) Magdalena, temptada pel diable, va a buscar Jesús a casa de Simó (vv. 745-781) (36 v.).
- 12) Magdalena ungeix els peus de Jesús enmig de les crítiques dels faritzeus (vv. 782-881) (99 v.).
- 13) Curt monòleg humorístic de Judas (vv. 882-901) (19 v.).
- 14) Magdalena llança "les galas" i joies (vv. 902-953) (51 v.).
- 15) Mort de Llàtzer (Lazaro en el nostre text) (vv. 954-1023).

16) Les germanes comuniquen a Jesús la mort de Llätzer. Ell les aconsola. (vv. 1024-1089) (65 v.)

17) Resurrecció de Llätzer (vv. 1090- 1187) (97 v.)

Aquestes escenes, temàticament, les podriem agrupar en grups més extensos i unitaris que serien:

- a) L'expulsió dels dimonis de Magdalena (Escena 1)
- b) La curació de Simó el Leprós (Escena 2)
- c) La conversió de la Samaritana (absent) (Escena 4)
- d) La conversió de la Magdalena (Escenes 3-8)
- e) El dinar a casa de Simó (Escenes 9 -14)
- f) Mort i resurrecció de Llätzer (Escenes 15-17)

Parlaments finals de bolans i dames lloant la santa i demanant que el poble li sigui fidel per obtenir la seva protecció (vv.1188-1270)

Monòleg de Judas demanant que vilatans i forasters de la Festa Major no siguin garrepes i aflueixin peles. (vv. 1271-1310)

Com veieu, l'obra va seguint les diferents escenes evangèliques sobre Maria Magdalena, excepte la que presenta a una Marta atrafegada en front de la seva contemplativa germana, i les finals de la passió i resurrecció.

Tampoc cap escena la situa en la seva penitència en la cova de Marsella i suposats miracles que allà s'hi esdevenien. Pel que estic bastant convençut que l'autor devia agafar l'argument de la seva obra, a part dels evangelis, d'un *Flos Sanctorum* o d'un *Año cristiano*. Encara que m'inclino per aquest darrer per tenir-lo més a mà i per un simple detall: el Ball diu: "allà al poble de Betania /contán de Jerusalem/ tres quarts d'hora de distància", i a l' *Año*: "Betania, pueblo reducido, a tres cuartos de legua de Jerusalem", precisió semblant que no surt al *Flos*.

Crec que l'autor desconeixia la *Legenda aurea*, que passa molt de puntetes per la Magdalena evangèlica i dedica cinc pàgines als prodigis de Marsella.

5.4. Llengua i ortografia

La llengua del nostre Ball, des del punt de vista ortogràfic, és molt dolenta. No sabem si les faltes són atribuïbles a l'autor o, i així ho creiem més aviat, a la deformació que la transmissió oral i els nuls coneixements ortogràfics del copista han ocasionat.

Et text és ple de castellanismes propis del parlar popular . Per citar-ne només uns quants, trobem: silencio, Lasaro, libre, encontrar, locuras, lance, arrodillada, contento, palacio, pues, llamas, limpia, aldeas, curandero, carga, acesinos, rato, alacayos, xitón, bamos i també vamos, profundo, amancebadas, adulteros, lujo, limosna, ciega, yo, borrarlas, sierva, graves, detrás, cuidado, apresurats, dantes, agena, encontro (i encontrar), lance, hasta, empleo, supremo, antes, amparo, luego, Sion, cosilla, luego, compañera, camareras, brillantés...

Molts plurals els escriu amb A: Marias, mias, paumas, patriarcas, anacoretas, galas, llagrimas, tonterias, sas, reliquias, criadas, dolentas, ...

També ho fa amb A algunes formes de la tercera persona del plural del present d'indicatiu i de l'imperfet: descansan, tenian...

Escriu amb y la i llatina, fa *ab* per amb, usa l'article neutre *lo* i *los* per el i els, *se* per es,

S'estalvia molt sovint la r dels infinitius: trabaja, cura, robá, abreviá, arreplega, gasta, endeviná, toca...

Uneix els pronoms febles amb el verb o altres partícules: alsauvos, toqueoli, sil, quem, sentirlo, ana nirem, quen, noy (per no hi), posemse,,,,, o bé preposicions amb els substantius que segueixen: peraixo, afe, ambella, ambaltra (i ambaltre), ahont, nos (no es),..

Tot i amb això no hi manquen algunes expressions ben genuïnes com: jo prou li entenc la maula, del tot esperitada, ella es tan bona pesa, es una horga de raons, im'fa está mes flach que un gaig, al primer crit a la taula, quasi me fa caure en basca, traurer lo ventre de pena, gairebé totes en boca de Judas.

Tots aquests trets i molts més (us totalment arbitrari d'accents de les h,...) són exemples de la degradació de la llengua abans de la reforma fabriana.

Val a dir que el text de la Nou corregeix bona part d'aquestes faltes i diu Llätzer, silenci, i, els i no los, etc.

5.5. Versificació

L'autor usa invariablement el vers heptasíl·lab en tot el ball. De vegades no té en compte la sinalefa i li surten bastants versos exasíl·labs ("ella en les tonteries") ("Lasaro i Magdalena")... També en trobem d'octosíl·labs ("Com Deu li va tocar lo cort")("puig habeu vingut en lo mon")... Només una vegada se li escapa un pentasíl·lab: ("sols per donar un gust") i també una altra un eneasíl·lab: ("vegereu á Jesus sens figura").

Tant això com la rima, que gairebé sempre és la mateixa: sense rima en els versos senars i rima assonant en els parells (á-ae vocal neutra) produeix bastanta monotonia en els parlaments.

Fins al vers 555 fa us del romanç amb la mateixa rima citada. Amb la intervenció dels àngels passa a emprar la quarteta (abba) en molts paratges, amb rima consonant, però llavors el que li

falla de vegades és la rima, fent rimar os ó es obertes amb os ó es tancades ("favor"-"mort", "això"-"millo")("coneixerem"-"excellent")("veu-greu") Només una vegada la rima falla del tot ("reportada"-"vida"). Les quartetes predominen fins al vers 905.

Entre elles, només en dos fragments fa un ús d'àgils aparellats:

S. Pere. Mon mestre pues atenció

aquí és casa de Simó

S. Joan: ¿Aqueixa de aquí devant?

Oy! que mos estan aguardant.

Jesús. Aquí pararnos importa

toca, tu Judas, la porta.

En acabar les quartetes els trobem que empra dècimes, potser per influència d'una obra que ja citarem (vv. 902-953). Torna al romanç amb la mateixa rima que hem dit (vv. 954- 1139) i acaba el Ball amb una combinació de quartetes, dècimes i altra volta quartetes.

5.6. Figures retòriques

Una de les figures retòriques més emprades en el Ball són les **enumeracions**, sovint per referir-se a Crist: "lo retrato / de son espós, mestre i pare"; "Lo Profeta de Profetes / Patriarca de patriarcas / y lliiri de anacoretas, / cirugià de gran fama, / metje entre tots los metjes"; "Mestre Deu, Rey y Señor"saraus, comedias, tertulias",

També trobem **quiasmes**: "Bonastre poble felis, / ditxós poble de Bonastre"; "Que poch que dorm un bol sé!/ Un cuidado que poch dorm!"

Sovintegen els **apòstrofes**. "Ea, filla de Satanàs"; !Oh! molt desitjat Mesias! / !Oh! Salvador de las animas!"; "Oh! home desventurat!/ Oh dona desgraciada!" La veta moralista tre el cap en alguns d'ells: "Pecadors y pecadoras, / oh! dones amancebadas, / ay adulteros y adulteras"; D'alguns d'ells també en podem dir **anàfores**: "Vesten , diable malvat, /vesten, infernal dragó,/ vesten, á ta habitació, vesten, llop encarnisat"

No hi manquen **personificacions**: "Ay bosa! !ay pobre bosa! / tun amo noy pensa gaira"; "GALAS! Que horror me causéu..."; CABELLS! que antes se adornaveu/ de perlas y diamants, / or fi y rubins brillants/ que a molts joves encantaveu...";

No hi ha gaires **metàfores**, pero aquesta tan tòpica dels cabells d'or, que també és una personificació, és bonica: "Eixas madeixas de or / que enllassaven a la gent / cuant las miro me fan torment/ cuant las toco me fan horror"; "rompuda ya la cadena".

S'escolen alguns **refranys** com: "la que be paga be mana"; "lo qui be busca be alcansa"; "pensa mal y no errarás".

El que ens pot fer gràcia als espectadors d'avui són els freqüents **anacronismes** del Ball, com beneir la taula en nom del Pare, Fill i Esperit Sant; dir que Jesús ha vingut a salvar "la gent cristiana"; dir que "se fa una gran funció en lo temple"; situar Marsella prop de Jerusalem", dir que Magdalena ungeix els peus de Jesús perquè ja sap que "els jueus" el crucificaran, etc.

5.7. Personatges

Evidentment, el protagonisme absolut el té Maria Magdalena, que va a escoltar Jesús per curiositat, perquè li han dit que és eixerit, i el sentir-lo transtorna la seva vida. En aquestes escenes no hi manquen els àngels animant-la a fer el gran pas i el diable intentant que no el faci. La lluita entre el bé i el mal, encara que aquí bastant difuminada per la poca presència del diable, és molt més important en el text de la Nou.

Però jo trobo que el més perfilat i que ens pot caure més simpàtic és el de Judas. En ell recau gairebé tots els moments còmics de l'obra. El seu deler de menjar bé i el desig de que la seva bossa no li minvi, ans el contrari, i això des de la seva primera intervenció del Ball. Es lamenta, per exemple, que el Mestra curi de franc.

De la seva boca surten uns versos que formulen el tòpic universal del poder del diner que han tractat tants poetes, des dels llatins i Anselm Turmeda o el Arcipreste de Hita fins a Alberti, passant pel famós "Poderoso caballero / es Don Dinero" de Quevedo:

lo diner tot ú alcansa,
fan cantá moltas diadas
als sacerdots en los temples;
dínés son causa de lladres,
ys'fan alguns acesinos.
Moltas donas per la graga
de bonas tornen dolentas,
y á voltas costan barallas;
La veritat dich mon mestre
que será mes estimada
la moneda en aquest mon,

que no pas vos! !no es faula. (vv. 328-339)

El desbaratament que fa la Magdalena unguent Jesús amb un perfum tan caríssim desborda la seva paciència i el converteix en l' antagonista del Mestre, ja que a partir d'ara planeja traïr-lo.

Un altre element còmic en gairebé totes totes les obres teatrals són els criats, contraposats a la figura dels seus amos, als que critiquen, normalment a les seves espatlles. Aquí es dona en l'escena en la qual Magdalena els pretén arrossegar a la "funció" i ells es fan el ronso. A la fi, s'imposa la seva autoritat de mestressa. Apunta la contraposició entre rics i pobres però de manera bastant suau.

5.8. La reescriptura del Josep Mª Marlès

Totes les cites les he fet del text del text de la llibreta de la Rectoria, sense corregir cap falta, però a cada moment pensava: quina llàstima de no saber què hi posaria el meu amic Marlès, amb qui tantes hores havíem departit sobre poesia! M'havia lliurat pots els seus llibres plens de correccions, perquè era un perfeccionista que no donava mai per bo un text escrit per ell, i, entre les coses que em va entregar fou una llibreta on hi havia el paper de Jesús que ell va representar.

Encara que no tinguem el Ball del 41, el corregit per ell, ens en podem fer una idea del que deuria ser ficant-nos en les seves correccions d'aquests fragments. Ficseu-vos, per exemple, en aquesta primera pàgina: corregeix els castellanismes: "aguardo": "esperant", "llamas": "flames"; desfà incongruències com el dir "partirem junts de Marcella" per "anirem junts a Betania", corregeix l'ortografia, etc.

Però, en aquesta altra pàgina veiem el text original tatxat i reescrit amb un estil personal molt millor. Llàstima que no el tinguem!

6.- El Ball parlat de Santa Magdalena de La Nou

Com us deia abans, jo he comparat, vers a vers el nostre text amb el de La Nou. No em queda temps per explicar-ho. Només diré que hi ha gairebé la meitat de versos iguals entre els dos balls però també diferències notables. En general, el text de la Nou és molt més polit que el nostre i gairebé no té faltes d'ortografia.

El més estrany és que l'escena de la Samaritana la fan al principi i és en castellà. La resta segueix en català. Hi ha un fragment ben graciós en boca d'un criat, i aquí si que s'assembla a d'altres textos que trobem sobre el tema en els romanços de cec.

I l'altra diferència és que en el seu ball hi surten dos diables, Llucifer i Satanàs, amb dos parlaments que no tenen el caracter còmic dels diables d'altres balls parlats. Jo us recomano que busqueu en el Google i allí veureu uns llargs fragments del seu Ball que dirigit per Marc Chornat, estan representant aquests darrers anys, desde 2011, cada festa major.

7.- L'autor del nostre Ball

Jo tenia, de fa temps, els dos textos del Ball del Sant Crist de Salomó. I, en començar-lo a rellegir, em va sorprendre el seu començament, per les vegades que el meu pare havia gesticulat, a casa, gairebé cridat, un fragment semblant:

Diu Salomó:

-Silencio demano a tots...

I comença la *loa* de Bonastre:

-Silencio demano a tots,

quietut, es la que falta...

I la guspira salta. Ja que sabem de cert qui era l'autor del primitiu Ball del Sant Crist, podria ser el mateix del nostre ball? Segueixo comparant els dos textos sense veure-hi cap altra evidència quan, a la fi, en la darrera intervenció del diable, salta la bomba. Diu ell:

que me allargueu be la bosa

cuant yó vindré á captar.

Qui no me farà caritat

al infern me lo anduré

tot lligat de peus i mans

lo entregaré a llucifer.

Yó vull parlar per tothom,

per los del pobre y forasters,

perque tenim mols gastos

y farem mol pochs diners.

I diu el nostre Judas:

que me ompliu be aqueixa bosa

ansé que vindré a captar.

Qui no farà caritat

del diable me valdré

quel lligui de peus i mans
il entregui á Lluçifé.
També parlo pels del poble
com per los furastés
quens allarguian les mans
perque am fet molts pochós dinés. (vv. 1273-1282)

El text de Salomó acabava:

-Qui á dictat aquesta historia
del Sant Cristo veritable,
es un tal March fusté de Valls;
perdonin si á cap falta. (24)

Aquest home era l'autor del nostre Ball de Santa Magdalena! Una troballa, perquè tothom qui ha parlat de Marc Fusté, per exemple, Albert Palacín, en l' extens assaig que li dedica en aquest llibre, "Un teixidor de Valls, Marquet de la Dona, compositor popular de Balls" (pp. 73-106) parla de quatre dels seus balls i no esmenta el nostre.

Cap dels altres assajos que he llegit sobre els balls parlats i ni els editors de els altres dos balls de Marc Fusté, esmenten el Ball de Santa Magdalena.

En llegir-los, he trobat altres detalls que confirmen la troballa. No em vull estendre més però, per exemple, una afirmació tan sorprenent de Jesús:

que a la santa trinitat
la teniu del tot cansada (vv. 488-489)

es correspon amb una altra de semblant del *Ball de la Mare de Déu de la Candela de Valls*, també de Marc Fusté:

pues teniu del tot cansada
a la suprema Bondad. (25)

O bé : Mireu que això no són faules, (que hem vist abans al nostre Ball)

L'estructura profunda dels quatre balls estudiats és la mateixa:

1)Hi ha un desordre inicial (mala conducta de la Magdalena, de Pere Armengol (era bandoler), la gent de Valls té oblidada la seva Verge i per això sofreix la plaga del còlera, el Sant Crist sofreix vexacions en terres musulmanes).

2) La cosa s'arregla per la rectificació de la conducta dels pecadors.

3) Exaltació del Sant o Santa, que ens protegirà si som bons nens.

Fusté, a qui deien Marquet de la Dona, entre els seus molts oficis es veu que es dedicava a fer romanços de cec i balls per a qui els hi encarregaven. Aquest devia ser el cas de la gent de Bonastre.

Quan ja havia descobert a l'assassí, em quedaven alguns serrells per resoldre. D'on venien els noms tant rars de Abdias i Faluel? Què hi fa la Samaritana en un Ball sobre la Magdalena més enllà de la conversió d'ambdues? D'on li ve al Marquet de la Dona que comenci a fer servir dècimes? Entre els trescents títols que la Biblioteca de Catalunya té sobre Maria Magdalena vaig llegir aquest:

La gran tragedia de la passió y mort de Jesu-chist nostre Senyor. Va anyadit al principi la conversió de la Samaritana y de la Magdalena, (...), En esta impresió se ha seguit el primitiu original de la que se representá lo any 1798, (...), Barcelona, Estampa de la Viuda y Fill de Joseph Rubió

La demano i en ella llegeixo una escena de la Samaritana que segueix fil per randa el guió del nostre Ball. Diu el Jesús del Marlès, per exemple:

Vesten a la teva casa
i amb ton marit pots tornar
que a tots dos vull ensenyar
la doctrina del meu Pare.

I el Jesús de la *Tragèdia...*:

vesten, donchs, á la tua casa,
y ab ton marit pots tornar,
perqué als dos puga ensenyar
lo amor queus te lo meu Pare.

En l'escena de la conversió de la Magdalena en casa de Simó Faritzeu, diu Jesús:

Que poc que dorm un bon séll!

un cuidado que poch dorm!
cuan poch repòs pren un pit
solicit y cuidado's!
Així jo, que per mon Pare
soch enviat en lo mon.
pera redimir als homens
del cautiveri penós.
No deixo pedra per mourer
per poder salvar á tots. (vv. 564-573)

I en la *Tragèdia...* diu el mateix:

Que poch que dorm un bon zel!
un cuidado, que poch dorm!
molt poch repos pren un pit
solicit i cuidado's!
Així jo; que per mon Pare
so enviat en aquest mon,
per redimir als homens
del captiveri penós;
no deixo pedra per mourer
per poder salvar a tots: (p.9)

A més d'això, amb Simó dinen uns altres dos faritzeus. Endevineu el seu nom? En efecte, Abdias i Fanuel. I sabeu l'estrofa que fa servir la Magdalena quan es despèn, aquí també, de joies i GALAS? La dècima, of course!

Sabeu que hi ha una escena bestant semblant en un auto del Segle d'Or castellà? Deixem-ho aquí.

8.- La representació de 1941

Al poble s'havia representat, dèiem, altres vegades el Ball. En un text de la Parròquia llegim:

"Com per S. Quiteria, es feia missa i processo amb orquestra. (...) Es va fer alguns anys el Ball de Santa Magdalena, es feia a la plaça o a ungun local. Va ser estrenat l'any 1.911, pero el ballaven els homes sols.

Quan encara no hi havia electricitat ballaven a la plaça. A la paret de cal Fontanilles hi havien unes graelles que hi posaven teia i feia calor. Els ferros que les aguantaven ancara i son. Això era del 1.892 a 1.897. A la mitja part del Ball s'acstumava a fer xocolata, per qui en volgues pendre com a refresc."

I arribem a la posguerra. ¿Es significatiu que aquestes obres religioses i conservadores es reemprenguessin llavors, algunes en castellà? Montferri, la Nou, Masllorens, Bonastre... Deixem-ho això.

Pel que m'han explicat el Pere, el Joan, l'Oriol i també el Marcel, la cosa va anar més o menys així. Dic més o menys perquè tenim informacions contradictòries sobre, per exemple, si mon pare, a més de la Loa, va fer el paper de Lazaro o el de Simó.

Sembla que la iniciativa va ser del rector de la parròquia, mossen Tomàs Solana, un home bastant intel·lectual i que sabia tractar el jovent, qui assajava a les noies. El Sr. Pepito de la Torre, que ajudava a assajar, potser més aviat s'ocupava dels nois.

El text no saben d'on el van treure, només que el Josep Maria Marlès el va polir.

Assajaven a la societat, després de venir de la vinya. No és estrany, doncs, que el meu pare s'adormís, se nánés la llum i es va despertar sense saber on era, ja que els altres ja se n'havien anat a dormir.

Sembla que el Pere Torner, que era molt manetes amb la qüestió de l'electricitat, es va encarregar en bona part dels decorats i em va dir el Pere que els vestits els van llogar a Barcelona. Si mireu la foto, el Joan Sanromà en té una altra, veureu que alguns semblen cavallers de la Revolució Francesa, no venia d'un anacronisme.

La música la va tocar l'orquestra que venia per la Festa Major, i sembla que els hi van donar la partitura abans.

l'Isidre Mercadé deia la llarguíssima Loa, i, en parer del Pere, diu que no ho feia massa bé, encara que tots els testimonis estan d'acord en què la que feia de Magdalena, la Rosa Torné Olivella, era molt maca. El Josep Maria Marlès, com és sabut, feia de Jesús, el Joan Sanromà de Sant Pere, el Pere Gibert de Sant Joan, el Joan Jené de Judas, de Marta, la Carme Elias, de Samaritana la Moltserrat Marlès, de Lasaro, discrepen, com he dit, les fonts. Uns diuen que el meu pare, però també em van dir que feia de Simó, o feia els tres papers? El Josep Mª Batet, el Pau Marcó, feia de diable i l'Oriol Batet l'acompanyava a posar merder, encara que no deia res. No sé qui feien de bolants, Fanuel i Abdias. De dansaires nois el Josep Riambau de cal Teixidor, El Federico Soler, el Josep de cal Pastor.

De dansaires dones, la Mercè Sanabra, dona del Mundet, la Isabel Batet.

Els altres personatges pregunteu-los a la Vanesa, que va interrogar als culpables quan la seva memòria era molt més jove. Però m'ha dit que tampoc sap com es deien els àngels. No serà que no hi havia àngels, aquells anys, a Bonastre?

Josep Mercadé Riambau

25 d'abril de 2015

1-11) No he tingut temps de verificar d'on han sortit cadascuna de les afirmacions que he manllevat.

La majoria les trobarieu entre les ponències d'aquest llibre:

Els balls parlats a la Catalunya Nova (Teatre popular català) Edicions el Mèdol, Tarragona, 1992

12) Un bon estudi i edició d'aquest evangeli agnòstic és: Karen King, *María de Maqdala. Jesús y la primera apóstol*, (Trad. de Marco Aurelio Galmarini), Ed. Poliedro, Barcelona, 2006.

13) Dintre del recull: Joan Roís de Corella, *Traqèdia de Caldesa i altres proses*, (Edició de Marina Gustà), Ed. 62 i "La Caixa", (Les millors obres de la Literatura Catalana, 50), Barcelona, 1980, p. 181.

14) Alonso de Villegas, *Flos sanctorum: historia general de la vida y hechos de Jesu-Christo... y de los Santos de que reza y haze fiesta la Iglesia Catholica...*, Barcelona, Imprenta de Isidro Aguasvivas, 1794, p. 483.

15) *Año cristiano, ó ejercicios devotos para todos los días del año; escrito en francés por el P. Juan Croisset, de la Compañía de Jesús, y traducido al castellano por el P. José Francisco de Isla, (...)*

16) *Sainte Marie-Madeleine en Provence. Poème*, Par M. l'abbé Alphonse Benoit, Marseille, Imprimerie & Lithographie Ve.P. Chauffard, MDCCCLXV.

17) José Luis Giménez, *El triunfo de María Magdalena. Jaque mate a la Inquisición*, Ed. Corona Borealis, Málaga, 2007

18) Jaume de Voràgine, *Llegenda àuria*, (A cura de Nolasca Rebull), Olot, 1976.

19) *Op. cit.*: p.486.

20) Odile Delenda: "La Magdalena en el arte. Un argumento de la Contrarreforma en la pintura española y mejicana del siglo XVII."

21) A. Inserir i Bertran, "El Penadès. Folflore de balls, danses i comparses populars", a Revista Musical Catalana, 1904-1905, pp. 51-53.

22) Joan Amades, Costumari català. El curs de l'any, Volum IV: Estiu, Salvat Editores, S.A., Barcelona, 1989, pp.56-71.

23) Josep Mercadé, "El Ball de Santa Magdalena: una tradició a recobrar", a Gran Penedès, Nº 17, _desembre 1989

24) Salvador-J. Rovira i Gòmez et al., El ball del Sant Crist de Salomó, Edicions El Mèdol, Tarragona, 1991, p. 171.

25) Lluís Maria Moncunill Cirac, El Ball antic de la Candela a Valls dins la tradició dels balls populars parlats, Institut d'Estudis Vallencs, Valls, 2010, p. 89.